SOLIDARITATEA SOCIALĂ – TENDINȚĂ CONSTANTĂ A CONSTITUȚIONALISMULUI

SOCIAL SOLIDARITY – A CONSTANT TREND OF CONSTITUTIONALISM

CZU: 342.3/.4:316.3

Summary

The purpose of this study is determined by the idea of social cooperation and solidarity in the conditions of contemporary constitutionalism, where the state must evolve as an instrument of consent and social compromise, ensuring the formation of a balance of diversity of private and collective interests in society. Starting from the fact that any constitution must ensure the balance between the values of freedom and the mutual responsibility of the citizen and the state, it is recommended to include in the normative content of the Constitution of the Republic of Moldova provisions on social solidarity and ways to ensure it.

Keywords: *constitutionalism, systemocentrism, personalism, individual, society, state, social solidarity, sovereignty*.

Constituția Republicii Moldova conține prevederi exprese care stipulează că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Interacțiunea privatului cu publicul are o importanță fundamentală pentru perceperea problemelor sociale în ansamblu. Pe parcursul evoluției civilizației umane, chestiunea privind mecanismul acestei interacțiuni a suscitat constant atenția promotorilor anumitor doctrine sociale fiind soluționată în mod diferit, în funcție de etapa istorică respectivă.

Intrarea statelor dezvoltate în epoca postindustrială și necesitatea identificării unor soluții la provocările acesteia, valurile crizelor financiar-economice, acutizarea contradicțiilor sociale, concurența globală, deteriorarea valorilor morale și dezumanizarea societății, precum și alte fenomene nocive, reactualizează și justifică necesitatea de a identifica noi forme de organizare politico-juridică a societății, capabile să asigure dezvoltarea durabilă a acesteia.

Această problemă are o importanță deosebită pentru Republica Moldova, care în urma transformărilor profunde care au întrepătruns toate sferele realității sociale, accede la o stare calitativă nouă. Societatea noastră precedentă, mai ales cea de până în anii 90 ai secolului al XX-lea, cu aspectele sale politice și economice specifice și tradițiile social-culturale, a fost „cutremurată", în mare parte, anume din cauza că s-a dovedit a fi incapabilă să identifice soluția adecvată pentru stabilirea raportului dintre privat și colectiv, să asigure îmbinarea armonioasă a intereselor individuale cu intereseul general.

În virtutea acestui fapt, astăzi suntem datori să identificăm soluția potrivită pentru a rezolva problema relațiilor dintre persoană și societate, cetățean și stat, individ și diverse asociații, soluție care s-ar sincroniza cu realitatea social-economică, politică, spirituală și exigențele progresului social-economic civilizat.

În același timp, trebuie să ținem cont de faptul că realizarea principiilor constituționalismului a Republicii Moldova, aflată într-un proces continuu de transformare pe parcursul ultimelor trei decenii, s-a dovedit a fi insuficient de eficientă în accelerarea progresului. Situația este complicată și prin faptul că actualmente, concurența globală acerbă acutizează și problema privind locul și rolul Republicii Moldova în cadrul comunității internaționale și capacitata acesteia în asigurarea intereselor naționale, păstrând, în același timp, identitatea social-culturală și statală.

În acest context, sarcina primordială a științei dreptului constituțional, la această etapă de dezvoltare a Republicii Moldova, constă în proiectarea unei astfel de model al constituționalismului care, asigurând o dezvoltare dinamică a statului, o ordine juridică în măsură să promoveze pacea și coeziunea socială, drept condiții necesare pentru dezvoltarea ascendentă a societății, ar putea fi prielnic și pentru alt imperativ al epocii contemporane – libertatea omului.

Ca rezultat, perceperea științifică a problemei respective și practica social-juridică centrată pe acest fundament au șanse de succes, întrucât apare din însăși experiența socială a Republicii Moldova, sincronizată cu transformările recente și soluțiile întreprinse pentru depășirea provocărilor societății postindustriale. Indiscutabil, constituționalizarea relațiilor interstatale și internaționalizarea relațiilor interne nu sunt în stare să garanteze de la sine interesele Republicii Moldova și nu exclud tentativa unor expansiuni economice, politice și chiar militare întreprinse de alte state, ceea ce predetermină rolul statului nu doar în cadrul relațiilor interne, dar și în mediul internațional. Totuși trebuie să recunoaștem că doctrina dreptului constituțional poate furniza soluții pentru depășirea multiplelor aspecte ale problemelor enunțate doar asigurând coeziunea

dintre diverse ramuri ale științelor sociale în procesul de interpretare și modelare a realității sociale.

Deoarece ne referim la dezvoltarea evolutivă a societății, programarea viitorului necesită și atitudinea prudentă față de trecut, dar, în același timp, dezavuarea hotărâtă a oricăror doctrine sau percepții depășite care nu mai corespund necesităților societății contemporane și obiectivelor acesteia. În literatura de specialitate consacrată unor aspecte ce țin de evoluția istorică a percepțiilor despre relațiile dintre individ și societate și reglementarea juridică a acestora, sunt menționate două tradiții diametral opuse: sistemocentrismul (curent care percepe omul ca o „piuliță" în mecanismul de stat) și personalismul (curent care susține că persoana este valoarea supremă). În școala sistemocentrismului individual, fie lipsește în general, fie este conceput ca fiind ceva auxiliar, capabil să contribuie mai mult sau mai puțin la realizarea unor scopuri extrapersonale. Spre deosebire de acest curent, personalismul tratează omul în calitate de „punct culminant" și" măsura tuturor lucrurilor". [17, p. 11]

În urma analizei retrospective a legislației constituționale, concluzionăm că la o anumită etapă de dezvoltare a societății și statului nostru, teoria și practica socială acordau prioritate intereselor colective generale în detrimentul celor private, persoana fiind decăzută din scopul dezvoltării sociale în instrumentul acestei dezvoltări. Și aceasta avea loc în situația în care progresul social se datorează nu numai apariției propriu-zise a omului, dar, în special, acțiunii sociale ca o componentă fundamentală a activității umane, și care constă „într-un ansamblu integrat de transformări aplicate de către un individ sau grup social … în vederea obținerii unui rezultat concretizat în adaptare sau cu scopul determinării funcției unei componente a sistemului social". [6, p. 12-13]

Depășirea acestei tendințe, dominantă a dezvoltării sociale în trecut, trebuie să servească implementarea consecventă a principiilor cnstituționalismului în Republicii Moldova însoțită de reforma cardinală a legislației constituționale și a altor ramuri de drept datorate să consolideze suveranitatea poporului și să calibreze drepturile și libertățile fundamentale ale omului la nivelul dezvoltării sociale și necesitățile etapei contemporane de dezvoltare. În realitate este vorba de stabilirea cu claritate a valorii reciproce a individului, societății și statului, altor forme de asociere a cetățenilor, ceea ce constituie, în final, exprimându-ne juridic, problema drepturilor și îndatoririlor cetățeanului, poporului, statului, altor forme de asociere a indivizilor.

Pe tot parcursul evoluției doctrinei juridice, problema de bază în cercetările științifice consacrate statului și dreptului era consacrată identificării

și consacrării în Legea Fundamentală a unei orânduiri social-politice care ar fi în stare să îmbine fundamentul trainic al statului și ordinea juridică viabilă, ca o condiție indispensabilă pentru dezvoltarea ascendentă a societății, cu libertatea individului. Punct de pornire în soluționarea acestei dileme trebuie să servească recunoașterea drept elemente constitutive de bază a societății individul și diverse forme de asociere a acestuia, cum ar fi asociațiile obștești, partidele politice, societatea în ansamblu, statul.

Giorgio Del Vecchio considera că omul are nevoie de a se asocia, de a aparține unei societăți „chiar de la naștere, nu prin voință, ci din necesitate, când devine conștient de sine, se găsește deja înglobat într-o rețea multiplă de relații sociale".[16, p. 267] Constantin Stere motiva formarea diverselor grupuri sociale în favoarea acestora pentru "conservarea indivizilor". În opinia lui, formele de asociere ale oamenilor "se pot întări și dezvolta numai în măsura și în forma, în care sunt folositoare pentru conservarea speciei în lupta pentru existență".[13, p. 281] Odată ce omul este înzestrat cu un "psihic foarte dezvoltat", acțiunile lui sunt determinate de anumite stări sufletești, de tendințe și sentimente. Constantin Stere era convins că societatea nu poate fi reunită, dacă nu este bazată pe anumite sentimente și tendințe "izvorâte din natura emoțională a indivizilor". Iar dacă aceste sentimente și tendințe lipsesc la indivizi, menționa C. Stere, "specia poate să piară, dar societatea tot nu se va forma".[13, p. 282]

Alain Supiot* opina că ființa umană, izolată de orice legătură cu semenii săi, este „sortită idioției, în sensul etimologic al termenului"*.[14, p. 11] În viziunea aceluiași autor, idioția amenință și pe cel care, „închis în propria viziune asupra lumii, este incapabil să înțeleagă că sunt posibile și altele … acela incapabil de a se armoniza cu semenii săi în ceea ce privește o reprezentare a lumii în care fiecare să-și aibă locul meritat".

Cercetarea științifică a problemelor ce țin de societate, de structura și formele de organizare a acesteia este justificată și de restructurările din ultimul timp, care s-au dovedit a fi atât de profunde „încât transformările în care acestea se reflectă au afectat toate societățile, indiferent de statutul lor" [11, p. 6]. Este cazul să reliefăm și procesul de constituire a „noi nivele de interconexiune, interdependență și interacțiune în relațiile dintre societăți în edificarea unei noi ordini mondiale" [11, p. 7].

Examinând societatea prin prisma unui model cibernetic al societății globale, vom începe studierea modelului prin palierul de bază, care reprezintă

* Avocat și profesor la Colegiul de France, specializat în dreptul muncii și statului social.

* În acest context este invocat termenul grecesc *idios,* cu semnificația "*care este redus la sine însuși*".

executorul social, adică totalitatea structurilor, mecanismelor și instituțiilor (întreprinderi, grupuri sau indivizi) care produc, schimbă și consumă legături și servicii materiale și nemateriale sau, în general, exercită un asortiment de activități sociale, cu excepția celor din palierul superior. Fluxul reprezentativ al acestor activități, care constau în prestații succesive și reciproce, este închis în el însuși.

Analiza societății prin prisma unui model cibernetic de sistem social-global are următoarele avantaje: pune în lumină conexiunile dintre concepte; reliefează legăturile dintre scopuri, operații și structuri și evidențiază interacțiunile și interdependențele interne ale sistemului complex.

Așadar, noțiunea-cheie a societății este "individul", conceput ca subiect al vieții sociale, care influențează activ procesul transformărilor sociale. Omul, „din momentul desprinderii de lumea animală, își duce existența într-un sistem corelat de relații, care-l pun în contact, nemijlocit și diversificat, cu semenii săi",[15, p. 24] ceea ce justifică faptul că omul nu poate viețui izolat de societate.

În general, societatea umană se află într-un proces de evoluție amplu, datorită faptului că aceasta slujește în beneficiul indivizilor care o compun, pentru că fiecare individ nu este doar un mijloc, ci și un scop în sine [1, p. 48].

Odată ce omul este o ființă prin excelență socială și nu poate exista izolat de societate, profesorul C. Stere considera că societatea implică o colaborare între membrii ei ... cu un mecanism foarte redus, numit *cooperațiune simplă*. În opinia autorului, cooperațiunea simplă este o astfel de colaborare, în care indivizii stabilesc un scop comun, fiecare din ei făcând același lucru [13, 30].

S-a constatat că la diferite etape de dezvoltare, medierea intereselor private și a celor publice s-a realizat diferit, în funcție de tipul istoric al societății, de caracterul relațiilor economice, de natura instituțiilor politice și juridice, de forma și gradul de manifestare a conștiinței sociale etc. Astfel, în unele cazuri, acest proces era orientat cu precădere pe subordonarea intereselor individului sau unei părți a societății alteia, în acest caz fiind vorba, mai degrabă nu de mediere, ci de subordonarea intereselor, deoarece însăși societatea și statul, în calitate de formă politico-juridică de organizare a acesteia, exprimă și protejează, prin metode inerente, interesele unor straturi sau clase sociale. Un asemenea model de mediere a intereselor dintre individual și colectiv este specific statelor care își fundamentează puterea pe dictatura unui strat social în calitate de instrument de asigurare forțată a loialității cetățenilor și diverselor forme de asociere ale acestora. Acesta este *Volksgemeinshaft*, o comunitate în care individul nu are drepturi, ci numai datorii, pretențiile individului fiind întotdeauna "un rezultat

al spiritului comercial" [8, p. 191]. Statul de acest gen nu este nici întemeiat, nici format din indivizi şi nu e nicidecum o însumare a indivizilor care îl compun şi nici nu are drept scop slujirea vreunui interes individual.

Un alt model de racordare a intereselor individuale şi colective este cel al solidarităţii, model care asigură responsabilitatea reciprocă a societăţii şi individului, statului şi cetăţeanului, situaţie caracteristică pentru societăţile a căror organizare, după cum s-a menţionat, evoluează nu din contul suprimării unor interese şi recunoaşterea altor ca fiind prioritare, dar în baza îmbinării şi recunoaşterii interdependenţei lor, asigurarea unui echilibru al intereselor individului, colectivelor, societăţii şi recunoaşterea juridică a acestea [19, p. 15]. Drept confirmare avem o stare de convergenţă a intereselor, cel puţin, dintre subiecţii sociali uniţi prin interese comune şi care îşi desfăşoară activitatea în numele unor idealuri comune. Aceasta se întâmplă deoarece indivizii nu pot trăi în societate „într-o completă independenţă unii faţă de alţii, cu o suveranitate desăvârşită", ei găsindu-se într-o stare de solidaritate [5, p. 359].

În acest context, cercetările ştiinţifice trebuie să fie orientate spre identificarea unui model al intereselor individual-colective care ar exclude extremităţile dintre teoriile individualiste şi colectiviste privitor la interacţiunea echilibrului intereselor sociale individuale şi colective, capabil să protejeze persoana de arbitrariul societăţii, iar societatea – de voinţa anarhică dominată de capriciul şi iraţionalul unei persoane, ceea ce provoacă distrugerea societăţii şi supune însuşi omul la grave suferinţe.

În mod normal, solidarismul, ca doctrină a democraţiei, nu presupune *stricto senso* suprapunerea intereselor individuale celor ale societăţii privite în ansamblu sau a altor entităţi sociale, sau îmbinarea acestor interese în ceva comun. Şi aceasta deoarece societatea nu a fost şi nu este o sumă aritmetică a membrilor săi, din care considerente interesul social nu este doar suma intereselor individuale. În lucrarea lui Benedict Spinoza *Etica*, individul, ca element al comunităţii umane, este prezentat într-o ipostază dublă: starea naturală şi starea civilă. În starea lui naturală, fiecare există conform legilor supreme ale naturii şi, în virtutea dreptului natural, face ceea ce decurge din necesitatea lui materială. Din aceste considerente, fiecare judecă, conform dreptului natural, despre ceea ce este bine şi rău, în felul său are grijă de propriul beneficiu şi se străduieşte să păstreze ceea ce iubeşte şi să distrugă ceea ce urăşte [18, p. 553]. Întrucât oamenii sunt predispuşi afectului, care depăşeşte cu mult capacităţile şi virtuţile lui, deseori sunt atraşi de diferite interese.

Astăzi interesele individului şi cele ale asociaţiilor de indivizi, ale societăţii

și statului sunt o realitate obiectivă și impun două condiții de bază. În primul rând, asigurarea și satisfacerea reală a intereselor societății și elementelor constitutive ale acesteia trebuie să fie recunoscute ca factor important pentru dezvoltarea indivizilor, ținând cont de interesele fiecărei persoane. În al doilea rând, interesele oricărui individ nu pot fi ignorate sau subapreciate, ba chiar invers, recunoașterea și asigurarea economică, politică, socială, organizațională și juridică trebuie să corespundă intereselor sociale care să-și găsească exprimarea în esența și în conținutul instituțiilor publice existente în cadrul societății respective.

Îmbinarea și interacțiunea intereselor individului cu cele ale societății este condiția preponderentă pentru libertatea autentică, incompatibilă cu arbitrariul, pentru individualitatea adevărată a omului și conținutului social de bază a responsabilității reciproce dintre individ și societate, cetățean și stat. Pentru societatea contemporană sunt periculoase în măsură egală hipertrofierea atât a criteriului individual, cât și a celui colectiv. Orice exagerare a sorgintei colective induce spre regimuri politice totalitare și respingerea ideii despre individualitate, suprimarea disidenților, ignorarea și, deseori, negarea expresă a drepturilor și intereselor minorităților, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului. La rândul său, orice hiperbolizare a rolului individului în calitate de punct de pornire în organizarea vieții sociale generează voința anarhică, soldată cu demolarea statalității și erodarea normelor de conviețuire socială.

Omul nu trebuie perceput ca un subiect izolat de societate, ca o „piuliță" a mecanismului social imens, lipsit de valoare individuală. El există și se dezvoltă în sistemul relațiilor sociale și în comunitatea oamenilor, a căror formă superioară de organizare este statul. Anume coordonarea și echilibrarea acestor puncte de pornire (privat și public) în cadrul relațiilor de propietate, instituțiilor sociale, politice și juridice ale societății reprezintă garanția funcționării reușite a organismului social integru, autoreglarea și capacitatea de dezvoltare prin sine a acestuia.

Altfel spus, libertatea individului trebuie să fie compatibilă cu bunăstarea socială. La rândul său, bunăstarea socială nu poate avea drept fundament non-libertatea individului. Prin urmare, subiectul libertății este anume individul, care nu se estompează în sfera colectivă sau socială, iar libertatea acestuia devine condiție a libertății societății. Într-o societate non-liberă, deoarece persoana se dezvoltă în cadrul relațiilor sociale, nici libertatea individului nu poate fi garantată.

Așadar, coordonarea și integrarea echilibrată a acestor puncte de pornire (privat și public) reprezintă condiția de bază pentru funcționarea stabilă a

mecanismului social, autoreglementarea și dezvoltarea prin sine a acestuia, pentru asigurarea loialității libere a cetățenilor și diverselor forme de asociații ale acestora.

Drept confirmare putem să ne referim la o lege a echilibrului dintre viața privată și cea publică cu caracter universal, a cărei respectare constituie condiția dezvoltării evoluționiste (și nu revoluționare) a societății. Perceperea acestei legi de către constituantul contemporan și transpunerea ei în textul constituției, presupune reflectarea normativă adecvată a unui astfel de echilibru în conținutul pilonilor de bază ai constituționalismului contemporan, cum ar fi: exercitarea suveranității naționale prin intermediul organelor reprezentative constituite în baza votului universal, egal, direct, secret și liber exprimat, supremația legii, separația puterilor, respectarea drepturilor omului; responsabilitatea guvernului și a statului în fața electoratului etc.

Chiar și în pofida competiției dintre diverse forțe politice, orice societate, inclusiv cea din Republica Moldova, trebuie să atingă consimțământul general în raport cu logica orânduirii constituționale: omul-societatea civilă-statul.

În condițiile în care constituționalismul este recunoscut ca un fenomen istoric, care a apărut odată cu certitudinea că bunăstarea și echitatea sunt realizabile doar cu ajutorul autoadministrării și al pieței [7, p. 143-144], însuși conceptul de constituție a obținut un conținut principial nou, devenind astfel un drept nou al societății și nu al statului. Cu alte cuvinte, constituția perfectează delimitarea bunăstării și dreptății de puterea politică, reglementând relațiile dintre stat și societate în așa fel încât statul, rămânând garantul drepturilor civile, să înceteze a controla politic societatea [7, p. 144].

Conform unor opinii, pe parcursul îndelungatei evoluții istorice a constituționalismului s-au constituit mai multe modele constituționale. Cei care împărtășesc acest punct de vedere, de obicei, disting: modelul instrumental liberal-capitalist asocial cu caracter democratic limitat; modelul instrumental liberal-capitalist cu elemente sociale, în general cu caracter democratic; modelul constituțional politic nedemocratic de sorginte socialist-totalitară și, în sfârșit, modelul social-instrumental democratic al constituției contemporane.[20, p. 164] Cu toate dificultățile și criticile care sunt aduse Constituției Republicii Moldova, totuși constatăm că aceasta poate fi atribuită modelului social-instrumental. Astfel, Constituția Republicii Moldova din 1994 a consemnat saltul calitativ de la un mijloc de întemeiere a orânduirii statului absolut cu putere nelimitată la o Lege Fundamentală care a consacrat orânduirea de stat în conformitate cu principiile statului de drept, a cărui putere este limitată de puterea suverană a poporului și

de drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Prin aceasta s-a realizat o transformare a caracteristicii obiective a Constituției precum este esența acesteia. Modificarea respectivă necesită regândirea conceptului de progres social și rolul Constituției în cadrul acestuia. În cazul în care metodologia cercetării în acest domeniu va fi determinată nu de ideea antagonismului de clasă, în ale cărui condiții valoarea personalității umane este determinată de măsura aportului acesteia în atingerea obiectivelor urmărite de stat, dar de ideea cooperării și solidarității sociale, atunci statul evoluează în calitate de instrument al consimțământului și compromisului social, asigurând formarea unui echilibru al diversității de interese care se manifestă în societate – individuale și colective.

În acest context sperăm că autorii Constituției Republicii Moldova în vigoare au acordat prioritate anume acestui model. Astfel, în conformitate cu Constituția (art. 1), Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate. Așa cum declară Constituția (art. 2), suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova și nicio persoană particulară, nicio parte din popor, nici un grup social, nici un partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu [3].

Constituția a stabilit organizarea sintetică a societății și statutul juridic al omului și cetățeanului în calitate de elemente ale acesteia. Astfel, în conformitate cu Constituția (art. 10), statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova, Republica Moldova fiind patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi. Mai mult decât atât, statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Constituția asigură echilibrul dintre valorile libertății cu responsabilitatea reciprocă a societății și membrilor acesteia, a cetățeanului și statului. Așa, cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea (art. 15). În același timp, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului (art. 16). Statul asigură și dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative (art. 23).

Constituțiile altor state consacră, în conținutul său, principiul solidarității sociale și unele condiții pentru asigurarea acestuia. De exemplu, constituantul spaniol a prevăzut în Legea Fundamentală (art. 2) că însăși Constituția se

bazează pe unitatea indisolubilă a națiunii spaniole, patria comună și indivizibilă a tuturor spaniolilor; ea recunoaște și garantează dreptul la autoguvernare al naționalităților și regiunilor din care este alcătuită și solidaritatea dintre acestea.[2] Statul este obligat să garanteze implementarea efectivă a principiului solidarității, veghind la stabilirea unui echilibru economic corect și adecvat între diferitele regiuni ale teritoriului spaniol și ținând cont de circumstanțele proprii regiunilor insulare (art. 138 1.). Statul român, conform Constituției (art. 4), are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor sai [4]. Constituția Belgiei (art. 7) dispune că în exercitarea competențelor care le revin, statul federal, comunitățile și regiunile urmăresc obiectivele dezvoltării durabile din punct de vedere social, economic și din punctul de vedere al mediului, ținând seama de solidaritatea dintre generații [2].

Consacrând în Constituție (art.2) recunoașterea și garantarea drepturilor inviolabile ale omului, atât ca individ, cât și ca parte a unor grupuri sociale în cadrul cărora este exprimată personalitatea umană, statul italian pretinde asumarea îndatoririlor fundamentale imprescriptibile de solidaritate politică, economică și socială. [2] Constituția Italiei mai dispune că pentru promovarea dezvoltării economice, a coeziunii și a solidarității sociale, pentru diminuarea dezechilibrelor economice și sociale, precum și pentru promovarea exercitării drepturilor persoanei sau pentru îndeplinirea unor obiective diferite de cele avute în vedere în cadrul exercitării normale a funcțiilor acestora, statul alocă resurse suplimentare și adoptă măsuri speciale în favoarea anumitor municipii, provincii, orașe metropolitane și regiuni (art. 119).

Constituția Portugaliei (art. 1) declară că această țară este o republică suverană, bazată pe demnitatea persoanei umane și pe voința poporului, care se angajează să construiască o societate liberă, echitabilă și solidară. [2] În cadrul capitolului II. Drepturi și obligații sociale din Constituție, se conține un articol separat (art. 63. Securitatea socială și solidaritatea), ale cărui dispoziții obligă statul să organizeze, să coordoneze și să subvenționeze un sistem de securitate socială unificat și descentralizat. În vederea îndeplinirii obiectivelor de solidaritate socială, statul este chemat să sprijine și să inspecteze, în conformitate cu legea, activitățile și funcționarea instituțiilor de caritate private și a altor instituții non-profit care sunt recunoscute ca fiind de interes public.

Constituția Federației Ruse (art. 75.1) impune statul să creeze condiții pentru creșterea economică durabilă a țării și bunăstarea cetățenilor, pentru încrederea reciprocă a statului și a societății, pentru protecția demnității cetățenilor și pentru garantarea respectului față de persoana muncii, asigurarea

drepturilor și responsabilităților cetățeanului, asigurarea parteneriatului social, a solidarității economice, politice și sociale [21].

Constituția Greciei (art. 25 1. alin. 4.) acordă statului dreptul de a solicita tuturor cetățenilor să îndeplinească obligația de solidaritate socială și națională. [2]

Preambulul Constituției Franței din 27 octombrie 1946 proclamă solidaritatea și egalitatea tuturor francezilor în fața îndatoririlor care rezultă din calamitățile naționale. [2] În preambulul Constituției Letoniei se menționează că loialitatea față de Letonia, limba letonă ca unica limbă oficială, libertatea, egalitatea, solidaritatea, justiția, cinstea, etica muncii și familia reprezintă fundamentele unei societăți armonioase [2].

Preambulul Constituției Poloniei adresează „tuturor celor care, pentru binele celei de-a Treia Republici, vor aplica dispozițiile Constituției" un apel la respectarea demnității propriei firi omenești, a dreptului la libertate, a datoriei de solidaritate față de ceilalți [2].

Constituția Austriei (art.14, alin.5a) menționează, în calitate de valori fundamentale ale învățământului, democrația, umanitatea, solidaritatea, pacea și dreptatea, precum și onestitatea și toleranța față de oameni [2] Conform Constituției (art. XIX 4), Ungaria contribuie la asigurarea surselor de venit ale persoanelor în vârstă prin menținerea unui sistem general de pensii de stat bazat pe solidaritate socială [2].

Cu regret, textul Constituției Republicii Moldova nu operează cu noțiunea de solidaritate socială și nici nu conține prevederi care să asigure acest obiectiv important al societății contemporane. Ținând cont de particularitățile Republicii Moldova, afirmăm că este cazul ca și Constituția noastră să însereze norme referitoare la solidaritatea socială și căile de asigurare a acesteia, exemplu la acest capitol fiind unele state membre ale Uniunii Europene menționate supra.

Cu părere de rău, solidaritatea socială, ca obiectiv strategic, nu se regăsește nici în documentele de politici naționale. Acest obiectiv nu a fost inclus în prioritățile de dezvoltare enunțate de Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020".[10] Nici Strategia Moldova 2030, considerată un „document de referință pentru toate politicile la nivel național, regional și local" care „indică direcția de dezvoltare a țării și a societății pentru următorul deceniu, având la bază principiul ciclului de viață al omului, drepturile și calitatea vieții acestuia", include în conținutul celor zece obiective și unul care ține de „promovarea unei societăți pașnice, sigure și incluzive" [9].

Dacă prin societate incluzivă vom înțelege societatea în care sunt respectate

drepturile și libertățile tuturor membrilor acesteia, și se asigură oportunitatea acestora de a participa efectiv la activitățile sociale și care se bucură de un tratament egal cu ceilalți, ne convingem că acest obiectiv nu este suficient pentru asigurarea solidarității sociale. Un alt argument în sprijinul acestei concluzii sunt chiar acțiunile prioritare pentru realizarea obiectivului respectiv, înscrise în Strategie, care în marea lor parte se referă la profilaxia și combaterea criminalității.

Sfidarea necesității de a întreprinde unele acțiuni de lungă durată pentru asigurarea solidarității sociale în condițiile Republicii Moldova de către guvernanți este încă un argument în sprijinul ideii de a complete articolul 10 din Constituția Republicii Moldova cu dispoziții care ar obliga statul să creeze condiții pentru asigurarea solidarității sociale.

Mai mult decât atât, actualmente trebuie să ținem cont și de faptul că asigurarea, prin Constituție a unui sistem politic, social și economic, adecvat necesităților progresului social, este imposibil, în primul rând, în lipsa unui stat care să dispună de capacitate juridică deplină, înzestrat cu atribuții în toate domeniile vieții sociale, iar, în al doilea rând, fără libertatea autentică a persoanei și garantarea individualității umane. Anume în acest context este vorba despre unificarea principiului statului puternic, capabil să intervină în baza normelor de drept în toate sferele vieții sociale, cu principiul garantării constituționale inalterabile a statutului juridic al omului, care să dispună de posibilități juridice reale și eficiente de a opune rezistență statului în cazurile în care acesta intervine abuziv în domeniul autonomiei individuale a omului sau neîndeplinirea de către acesta a îndatoririlor pe care le are în raport cu individul.

O succintă analiză a izvoarelor științei dreptului constituțional din Republica Moldova ne demonstrează că în calitate de cea mai „magnifică" garanție a drepturilor și libertăților omului deseori este invocată ideea suveranității poporului și regimul politic democratic specific acesteia, care a dobândit un caracter aproape fantastic și care este recunoscut în calitate de principiu fundamental al dreptului constituțional.

Într-adevăr, democrația contemporană, inclusiv modelul consacrat în Constituția Republicii Moldova, este fundamentată pe ideea suveranității poporului. Înfiripată în Evul Mediu, în evoluția sa, democrația a parcurs diferite etape în cadrul cărora doctrina acestei idei inițial promova negarea, scopul fiind instaurarea puterii poporului în locul puterii absolute a monarhului. Pornind de la aceasta, a luat naștere sensul pozitiv al teoriei suveranității poporului ca idee a drepturilor pozitive ale omului și supremația poporului în cadrul mecanismului de guvernare, care se putea manifesta în diverse forme etatico-juridice, iar uneori

chiar și în detrimentul acestora, în cazul în care suveranitatea poporului justifica și încuraja dreptul la revoluție.

Pe lângă multitudinea definițiilor noțiunii „suveranitatea poporului", oferite de dotrina dreptului constituțional, în prezentul demers ne vom limita la ipoteza conform căreia suvernitatea poporului determină latura calitativă a puterii poporului, suveranitatea poporului fiind mai degrabă un principiu organizațional – politic și funcțional al orânduirii constituționale decât însăși puterea. În același timp, interpretarea actuală a naturii suveranității este incompatibilă cu așa-numita teorie a suveranității absolute, în virtutea căreia suveranul este iresponsabil și nu poartă nicio obligație. O astfel de interpretare a suveranității nu poate fi aplicabilă pentru statul democratic și de drept.

Hegemonia și puterea deplină a poporului poartă un caracter normativ și, prin urmare, „puterea absolută" a poporului este nu altceva decât puterea legată prin drept. De aici rezultă că puterea suverană a poporului nu este superioară dreptului. Aceasta se reflectă și în textul Legii Fundamentale a Republicii Moldova, care a consacrat adeziunea la statul de drept (art. 1) și supremația Constituției (art.7).

Din punctul de vedere al pozitivismului juridic însă, puterea poporului nu poate oferi legitimitate niciunui proces de distrugere a ordinii de drept constituite, sau să sancționeze anarhia și destrămarea societății. Altfel spus, afirmația precum că poporul, organizat din punct de vedere politico-juridic, poate face orice în domeniul dreptului, nu poate fi justificată prin argumente demne de apreciat, în acest caz fiind vorba mai degrabă de limitele suveranității poporului decât de limitarea suveranității poporului de către stat.

În acest context trebuie să ținem cont de riscurile care astăzi reprezintă amenințări eventuale, uneori chiar latente, la suveranitatea poporului. Printre acestea putem menționa, în primul rând, statul capabil să absoarbă societatea civilă și care este o amenințare potențială atât în raport cu drepturile unor persoane privite individual, cât și în raport cu drepturile unor subiecte colective de drept constituțional, cum ar fi poporul. Un pericol serios la adresa suveranității poporului ar fi și cezarismul [*], care, cu regret, se manifestă din plin și în Republica Moldova și pentru combaterea căruia Constituția noastră nu dispune de garanții sigure. Un alt gen de pericol reprezintă partidele politice, care, deseori, uzurpează dreptul poporului în raport cu statul. Suveranitatea poporului Republicii Moldova este erodată și de fenomenul secesionismului, soldat cu încercarea de a

[*] curent care pledează pentru o formă de guvernământ fără parlament sau cu limitarea drepturilor parlamentului ca organ reprezentativ al poporului.

zdruncina caracterul unitar şi indivizibil al statului, punând în primejdie însăşi unitatea poporului. În acest context ne solidarizăm cu autorii în a căror opinie cheia succesului pentru consolidarea suveranităţii constituie unitatea conştiinţei juridice a poporului şi statului în aspiraţiile de construire a unui stat democratic de drept [12, p.180-181].

Printre factorii care ameninţă puterea poporului un loc aparte ocupă populismul politic. În condiţiile în care se admite rolul dominant al populismului, se ajunge la situaţia în care voinţa poporului este prezentată ca un punct de pornire în toate dezbaterile politice, iar însuşi poporul este prezentat, în acest caz, nu în calitate de forţă socială organizată, deţinătoare de drepturi respective, ci în calitate de gloată, al cărei drept rezidă doar în puterea sa. Observăm că sistemul politic din Republica Moldova a devenit, în mare parte, ostaticul propriilor viziuni populiste, deseori naive, invocate încă în perioada anilor 90 ai secolului al XX-lea, de care nu este în stare să se debaraseze până în prezent. Nu este exclus faptul că anume demagogia social-politică din primele decenii care a urmat după declararea suveranităţii Republicii Moldova, a generat sentimentul de neîncredere faţă de însuşi principiul suveranităţii poporului, însoţită de diminuarea gradului de încredere în Parlament şi chiar în ideea parlamentarismului.

Totodată, trebuie să ţinem cont şi de faptul că idolatrizarea principiului suveranităţii poporului, întruchiparea şi realizarea acestuia de către Parlament este la fel de dăunătoare ca şi cazul autocraţiei, manifestată în diverse forme, de la monarhia ereditară până la cezarismul democratic.

Aşadar, indiferent de modul în care s-ar întruchipa puterea publică în cadrul statului, problema garantării drepturilor omului, care reprezintă punctul de pornire în procesul de organizare şi funcţionare a societăţii rămâne a fi mereu actuală. Importanţa acestui aspect creşte şi din perspectiva faptului că la baza concepţiei orânduirii constituţionale a Republicii Moldova stau idei umaniste de factură universală, izvorâte din ideea inviolabilităţii şi inalienabilităţii drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului şi cetăţeanului. Însăşi Constituţia se manifestă în calitate de formă de exprimare politico-juridică a libertăţii omului în cadrul societăţii organizate în stat. Conţinutul drepturilor şi libertăţilor consacrate în Legea Fundamentală îşi găseşte expresia în nivelul de libertate a persoanei, în gradul de autonomie a acesteia în raport cu statul şi instituţiile acestuia, organizaţiile obşteşti, alte persoane, dar, în acelaşi timp, şi în limitele în cadrul cărora activitatea liberă a indivizilor nu se transfigurează în arbitrariu.

Altfel spus, Constituţia determină măsura libertăţii reciproce, precum şi a răspunderii reciproce dintre stat şi persoană, stabileşte limitele intervenţiei statului

în sfera activității sociale a individului, inclusiv limitele autonomiei individuale a persoanei și unele forme de manifestare a acesteia. În ce privește drepturile și libertățile omului și cetățeanului abordate la scară socială largă, acestea constituie un important element al mecanismului de negociere și echilibrare a intereselor private cu cele publice și evoluează în calitate de "frâu" pentru legislator și mod de limitare a puterii publice instituite în societatea respectivă.

Drept rezultat, în societatea organizată în stat anume în drepturile și libertățile fundamentale, a căror necesitate este determinată nu doar din punctul de vedere al ordinii de drept existente, dar și a faptului că acestea decurg din legitățile obiective ale progresului social, îi găsește expresia gradul de libertate exprimat în societate asigurat de stat. În afara drepturilor, libertăților și îndatoririlor (civile și politice, social-economice și culturale) exprimate în forma cuvenită și înzestrate cu instrumente sigure de protecție, problema libertății persoanei obține o importanță pur scolastică. În calitate de astfel de instrumente, în mod tradițional sunt considerate principiul separației puterilor în stat, societatea civilă, justiția, controlul constituționalității legilor etc.

Nu trebuie de ignorat și rolul important în perspectiva reală pentru asigurarea solidarității sociale în condițile Republicii Moldova care îi revine statului pentru crearea și menținerea unei economii de orientare socială.

Referințe bibliografice:

1. Amititeloaie A., Drept constituțional și instituții politice, Iași, Junimea, 2009.

2. Codex constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene (în colaborare cu I. Muraru, S. Tănăsescu, S. G. Barbu), Editura RA„Monitorul Oficial", București, 2015.

3. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.

4. Constituția României. În: Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003.

5. Costin A. Concepțiile actuale ale proprietății și Constituția. În: Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor, Humanitas, București, 1990, p. 359.

6. Dicționar enciclopedic de sociologie. Alc., coord. A. Timuș, Chișinău, Tipografia Centrală, 2013, p. 12-13.

7. Grimm P. Constitutional Reform in Germany after the Revolution 1989. În: Constitutional Policy and Change in Europe. N.Y.: Oxford University Press,

1995, p. 143-144.

8. Hayek F. A. Drumul către servitude. București: Humanitas, 1997, p. 191.

9. Hotărârea Guvernului „Privind aprobarea proiectului Legii pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030". Monitorul Oficial din 26.06.2020.

10. Lege nr. 166 din 11-07-2012 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020". Monitorul Oficial nr. 245-247 din 30-11-2012.

11. Pascaru A., Societatea contemporană între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Tipografia Sirius, 2012, p. 6.

12. Pușcaș V. Conceptul și conținutul suveranității, societatea civilă și statul de drept. În: V. Pușcaș. Lege și justiție, Vol. II, Chișinău, Cuvântul ABC, 2020, p. 180-181.

13. Stere C., Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept. În: C. Stere, În viață, în literatură. Cartea a cincea. Chișinău: Hyperion, 1991, p. 281.

14. Supiot A., Homo Juridicus. Eseu despre funcția antropologică a dreptului. București: Rosetti Educațional, 2011, p.11.

15. Szezepanski J. Noțiuni elementare de sociologie. București: Editura Științifică, 1972, p. 24.

16. Vecchio G. D. Lecții de filosofie juridică. București: Editura Europa Nova, p. 267.

17. Зорькин В.Д. Конституционно-правовое развитие России. Москва, 2011. Apud Б.С. Эбзеев. Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации, 2-е издание, Москва, Проспект, 2016. p. 11.

18. Спиноза Б. Избранные произведения. в 2-х томах. Москва: Государственное издательство политической литературы. 1957. m. I, p. 553.

19. Эбзеев Б.С. Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации. 2-е издание, Москва: Проспект, 2016, p. 15.

20. Юдин И. Модели конституционного правосудия. În: Сравнительное конституционное право / Отв. ред. В.Чиркин. Москва. 1996, p. 164.

Resurse Web:

21. Конституция Российской Федерации. Disponibil https://www.google.com/search.